

Forensisch onderzoek voor 'Dummies'

Hoe leren de deskundige en de strafrechter elkaar te verstaan?

Jan Crijns, Patrick van der Meij & Jeroen ten Voorde*

1 Inleiding

De bewijsbeslissing is de belangrijkste beslissing van het strafproces: heeft de verdachte zich schuldig gemaakt aan datgene wat de officier van justitie hem heeft tenlastegelegd? Deze beslissing is in veel strafzaken ook de lastigste beslissing. Nogal eens dient de rechter deze beslissing te nemen op basis van onderling tegenstrijdige en ongelijksoortige informatie, waarbij het uiteindelijk aankomt op het wegen en waarderen daarvan. De beschikbare informatie is immers zelden tot nooit zo eenduidig dat daaruit een logisch-dwingende conclusie valt te trekken. Het bewijsoordeel vloeit dan ook niet rechtstreeks voort uit het voorhanden zijnde bewijsmateriaal, maar behoeft een medium dat het beschikbare bewijsmateriaal tot een logisch samenhangend geheel kneedt.

De bewijsbeslissing is de belangrijkste beslissing van het strafproces. Deze beslissing is in veel strafzaken ook de lastigste beslissing

In het Nederlandse strafproces wordt dit medium gevormd door de strafrechter. Alleen wanneer deze op basis van het voorhanden bewijsmateriaal tot de overtuiging komt dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan het hem tenlastegelegde feit, kan hij tot een bewezenverklaring komen. De schakel tussen dit eindoordeel en het voorhanden materiaal wordt gevormd door het proces van bewijswaardering. Dit 'waarderen' is een belangrijke, maar complexe aangelegenheid. Feiten en verklaringen spreken in het strafrecht vaak niet voor zich, maar krijgen pas betekenis in het licht van de wijze waarop de rechter

feiten en verklaringen interpreteert en weegt. Waarom hecht de rechter in het ene geval wel waarde aan de verklaring van de verdachte en in het andere geval niet? Waarom gelooft hij de ene getuige wel en de andere niet? Waarom verbindt hij veelal een grotere bewijskracht aan de zienswijze van een opsporingsambtenaar dan aan die van een gewone burger? Hoe complex dit type vragen in de praktijk van de strafrechtspleging ook kan zijn, het beoordelen en wegen van de geloofwaardigheid van verklaringen van verdachten en getuigen moet in zekere zin nog steeds als de *core business* van de strafrechter worden beschouwd. En hoewel uit verschillende rechtspsychologische onderzoeken blijkt dat de strafrechter zeker niet onfeilbaar is,¹ vertrouwt het strafrechtelijk systeem deze beslissing nog steeds met een zekere vanzelfsprekendheid aan de strafrechter toe.

De schakel tussen het eindoordeel en het voorhanden materiaal wordt gevormd door het proces van bewijswaardering. Dit 'waarderen' is een belangrijke, maar complexe aangelegenheid

Deze vanzelfsprekendheid doet zich niet alleen voor bij de waardering van de verklaringen van verdachten en getuigen; ook de waardering van deskundigenbewijs behoort tot het exclusieve domein van de strafrechter. Dit is wellicht minder vanzelfsprekend en blijkt in de praktijk ook niet geheel onproblematisch. Waar de strafrechter nog in zekere mate kan worden geacht 'deskundig' te zijn als het gaat om het beoordelen van de geloofwaardigheid

* Mr.dr. J.H. Crijns, mr.dr. P.P.J. van der Meij en mr.dr. J.M. ten Voorde zijn als universitair docent verbonden aan het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden en zijn daarnaast allen rechter-plaatsvervanger in de Rechtbank Haarlem.

¹ Zie W.A. Wagenaar, 'Het denken van de strafrechter', in: P.J. van Koppen e.a. (red.), *Reizen met mijn rechter. Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 349-366; en ten aanzien van getuigenverklaringen bijv. M. Jellicic en H.L.G.J. Merckelbach, 'Getuigenverklaringen en de strafrechter', *Expertise en recht* 2009, p. 35-40.

van verklaringen van verdachten en getuigen, geldt dit in veel mindere mate voor het beoordelen van de (bewijs)waarde van forensisch onderzoek. Gezien de aard van het forensische bewijsmateriaal gaat het veelal om complex, gespecialiseerd onderzoek, waarbij zowel methode als terminologie vreemd zijn aan de juridisch geschoolde strafrechter. In feite doet zich op dit punt een merkwaardige paradox voor: de deskundige wordt ingeschakeld, wanneer en omdat de direct betrokkenen bij de strafrechtspleging een bepaald aspect niet zelfstandig kunnen ophelderen, terwijl de beoordeling en de weging van de resultaten van dit deskundigenonderzoek vervolgens is voorbehouden aan diezelfde, in de specifieke deskundigheid tekortschietende procespartijen, de strafrechter in het bijzonder.² Om nu te voorkomen dat deze vanuit theoretisch oogpunt merkwaardige – maar vanuit de grondslagen van en de taakverdeling binnen het Nederlandse strafprocesrecht verklaarbare – paradox in de praktijk van de strafrechtspleging tot foutieve interpretaties van het deskundigenonderzoek leidt, dienen hoge eisen te worden gesteld aan de communicatie tussen de deskundige en de strafrechter. Dat op dit punt, voorzichtig geformuleerd, nog de nodige ruimte tot verbetering bestaat, blijkt reeds uit de bijdrage van Broeders in dit bijzonder nummer (p. 494), alsmede uit het door het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving in samenwerking met het Nederlands Forensisch Instituut verrichte empirische onderzoek naar het feitelijke en vermeende begrip van deskundigenrapportages onder rechters en andere professionals.³

Hoge eisen dienen te worden gesteld aan de communicatie tussen de deskundige en de strafrechter. Op dit punt bestaat nog de nodige ruimte tot verbetering

Deze bijdrage aan dit bijzonder nummer over bewijswaardering spitst zich daarom toe op de vraag hoe de communicatie tussen de rechter en de deskundige kan worden verbeterd, teneinde verkeerde interpretaties van deskundigenrapportages door rechters zoveel mogelijk te voorkomen. Bij wijze van inleiding zal in paragraaf 2 eerst in vogelvlucht worden stilgestaan bij een aantal essentialia rond het proces van waarheidsvinding in strafzaken. Vervolgens wordt in zijn algemeenheid

stilgestaan bij de plaats van het deskundigenbewijs binnen dit proces van waarheidsvinding (paragraaf 3) en de problematiek van de begrijpelijkheid van deskundigenrapportages (paragraaf 4). Daaropvolgend zal in paragraaf 5 een aantal voorstellen voor verbetering van deze situatie worden gedaan. Naar onze mening liggen er met name mogelijkheden in het bevorderen van het debat tussen de rechter en de deskundige tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Dit vereist vanzelfsprekend dat de deskundige die de betreffende rapportage heeft opgesteld aanwezig is tijdens het onderzoek ter terechtzitting, dat de strafrechter zich actief en open opstelt als het gaat om zijn interpretatie van de resultaten van het onderzoek door de deskundige en dat de deskundige zich een meer kritische, assertieve houding aanmeet als hij wordt geconfronteerd met de wijze waarop de verschillende procesdeelnemers zijn rapport interpreteren. Een dergelijk open debat tijdens het onderzoek ter terechtzitting kan naar onze mening tot op zekere hoogte voorkomen dat de strafrechter na afloop van het onderzoek ter terechtzitting in raadkamer tot een verkeerde interpretatie en weging van de deskundigenrapportage komt.

2 Waarheidsvinding in strafzaken

Waarheidsvinding als 'zindelijk proces'...
Waarheidsvinding in strafzaken is door enkele erkende en enkele vermeende gerechtelijke dwalingen een belangrijk onderzoeksthema geworden voor onderzoekers op het terrein van het strafrecht en de forensische wetenschappen.⁴ Zowel in binnen- als buitenland wordt door de meest uiteenlopende onderzoekers op de feilbaarheid van de strafrechtspleging gewezen.⁵ De strafrechtswetenschapper kan deze kritiek niet naast zich neerleggen. De resultaten van het onderzoek van forensische wetenschappers raken namelijk de kern van het strafrecht. Immers, in een democratische rechtsstaat wordt de opvatting gehuldigd dat een straf alleen kan worden opgelegd en ten uitvoer kan worden gelegd jegens de persoon die de 'werkelijk schuldige' is, zoals het bij de totstandkoming van het Wetboek van Strafvordering werd gesteld.⁶ In hedendaagse terminologie geldt als uitgangspunt dat de rechtsstaat eist 'dat waarheidsvinding in strafzaken een zindelijk proces is waarbinnen optimaal en professioneel functionerende actoren en de door hen te leveren kwaliteit een stabiel en voorspelbaar gegeven is.'⁷ Deze herbevestiging van het belang van waarheids-

2 De merkwaardigheid van deze paradox doet zich nog sterker gevoelen in situaties waarin (de conclusies van) verschillende deskundigen elkaar tegenspreken en het aan de rechter is om de knoop door te hakken. Zie over deze en andere paradoxen waar het gaat om deskundigenbewijs P.J. van Koppen, *Paradoxen van deskundigen. Over de rol van experts in strafzaken* (oratie Maastricht), Deventer: Kluwer 2004.

3 Zie J.W. de Keijser e.a., *Bijkans begrepen? Feitelijk en vermeend begrip van forensisch deskundigenrapportages onder rechters, advocaten en deskundigen*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009. In par. 4 van deze bijdrage zal nader worden ingegaan op de bevindingen uit dit onderzoek.

4 Zie o.a. Y. Buruma, 'Onschuldig! De verwerking van de Schiedamse parkmoord', *DD* 2005, p. 953-963; M.S. Groenhuisen, 'Deskundigen in de aanval. Het strafrecht in de verdediging?', *DD* 2008, p. 929-941; M.A. Loth, "'Slapende rechters" of "dwalende deskundigen"?'', *NJB* 2009, p. 1142-1147.

5 Zie bijv. H. Israëls, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *De slapende rechter*, Amsterdam: Bert Bakker 2009; W.A. Wagenaar, *Broddelwerk. Over geklungel in het strafrechtelijk onderzoek*, Amsterdam: Bert Bakker 2010; S. Westervelt & J. Humphrys (red.), *Wrongly Convicted: Perspectives on Failed Justice*, z.p.: Rutgers University Press 2001; B. Scheck, p. Neufeld & J. Dwyer, *Actual Innocence*, New York [etc]: Penguin 2001.

6 *Kamerstukken II* 1913/14, 286, nr. 3, p. 55.

7 *Kamerstukken II* 2005/06, 30 300 VI, nr. 32, p. 1.

vinging in het strafrecht maakt duidelijk dat zij behoort plaats te vinden in een proces dat door waarborgen is omgeven, en door actoren die de kwaliteit hebben dat proces te kunnen volbrengen. Bovendien dient het resultaat zo min mogelijk onzekerheden te bevatten, en dient er zoveel mogelijk naar te worden gestreefd dat dit resultaat het ‘werkelijk gebeurde’ beschrijft. Tegelijkertijd dient een aantal relativeringen te worden gemaakt waar het gaat om het proces van strafrechtelijke waarheidsvinding. Wij noemen er drie: 1) het vinden van de waarheid geschiedt niet tegen elke prijs; 2) de middelen om de waarheid te vinden zijn beperkt, terwijl de inzet van deze middelen aan voorwaarden is verbonden; en 3) het resultaat van het proces van waarheidsvinding is niet per definitie gelijk te stellen met ‘de’ waarheid.⁸

Ten eerste dient de strafrechtelijke waarheidsvinding zoveel mogelijk in overeenstemming te geschieden met een even belangrijk doel van het strafprocesrecht, namelijk de rechtsbescherming van de individuele burger. Strafrechtswetenschappers gaan ervan uit dat waarheidsvinding en rechtsbescherming twee kanten van dezelfde medaille zijn. Hiermee wordt tot uitdrukking gebracht dat het proces van waarheidsvinding weliswaar een wezenlijk onderdeel van het strafproces is, maar dat het vinden van de waarheid niet tot elke prijs mag geschieden: de waarheidsvinding wordt beperkt door de rechten die aan verdachten (en andere procesdeelnemers zoals getuigen) zijn toegekend en door de wettelijke vereisten die voor het gebruik van middelen om de waarheid te achterhalen zijn gesteld.⁹ Zelfs in de ernstigste strafzaken geldt dat waarheidsvinding en rechtsbescherming telkens in balans moeten worden gehouden. Alleen zo kan waarheidsvinding in strafzaken als een ‘zindelijk proces’ worden beschouwd.

De strafrechtelijke waarheidsvinding dient zoveel mogelijk in overeenstemming te geschieden met een even belangrijk doel van strafprocesrecht, namelijk de rechtsbescherming van de individuele burger

Ten tweede geldt dat het Wetboek van Strafvordering geen inzicht geeft in de precieze uitvoering van het proces van strafrechtelijke

waarheidsvinding. Het geeft wel inzicht in de middelen die daartoe mogen worden ingezet. Hieruit blijkt een concretisering van de grondslag waarop het strafvorderlijk onderzoek is gebaseerd: de middelen waarmee de uitvoering van het onderzoek naar de waarheid in strafzaken kan plaatsvinden, zijn beschreven en geven de grenzen en mogelijkheden aan van de inzet daarvan.¹⁰ Hierbij moet worden vermeld dat de uitvoering van dit onderzoek ‘context- en doelgebonden’ is:¹¹ het gaat in een strafvorderlijk onderzoek in de eerste plaats om het beantwoorden van de vragen wie als verdachte kan worden aangemerkt, of de vervolging van de verdachte is aangewezen en of het aan de verdachte tenlastegelegde feit bewezen kan worden verklaard. Elk van deze vragen geeft aan dat de manier om tot het antwoord te komen aan wettelijke eisen zijn gebonden. Zij bieden waarborgen opdat het antwoord op deze vragen overeenkomt met of zoveel mogelijk in de richting komt van hetgeen werkelijk is geschied, terwijl daarbij tegelijkertijd de fundamentele rechten van de verdachte zoveel mogelijk worden gerespecteerd. In dit verband wordt wel aangenomen dat het wettelijk stelsel zodanig is ingericht dat de zoektocht naar waarheid op een zo open en zo kritisch mogelijke wijze heeft te geschieden.¹²

Het Wetboek van Strafvordering geeft geen inzicht in de precieze uitvoering van het proces van strafrechtelijke waarheidsvinding

Ten derde moet ervan worden uitgegaan dat het resultaat van de strafrechtelijke waarheidsvinding niet betekent dat hiermee ‘de’ waarheid is gevonden. In het strafrecht wordt weliswaar gestreefd naar het vinden van de waarheid als grondslag voor bestraffing (een straf die niet is gebaseerd op de waarheid neigt naar willekeur), uit wetenschapsfilosofisch onderzoek blijkt dat de waarheid niet kan worden gevonden.¹³ Het strafrecht streeft er door de context- en doelgebondenheid van waarheidsvinding ook niet naar om ‘de’ waarheid te achterhalen, maar alleen die waarheid die noodzakelijk is om tot een strafvorderlijke beslissing te komen. Voor de rechter geldt dat hij de feiten moet vaststellen die zijn tenlastegelegd. Alle overige, niet in de tenlastelegging tot uitdrukking komende feiten zijn in begin-

- 8 Hiermee wordt overigens impliciet tot uitdrukking gebracht dat de strafrechter aan waarheidsvinding doet. Hierover bestaat evenwel discussie. Zie N. Huls, ‘De rechter is geen waarheidsvinder, maar een motiverende beslisser!’, *R&R* 2006, p. 3-7, zich baserende op N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied am Rhein: Luchterhand 1969. Zie meer recent A.R. Mackor, ‘“Wat is waarheid?” De rol van deskundigen bij de waarheidsvinding in de strafrechtspraak’, *R&R* 2010, p. 52-67.
- 9 Zie bijv. C.P.M. Cleiren, ‘Waarheid in het strafrecht: niet tot elke prijs’, in: C.P.M. Cleiren, R.H. de Bock & C.J.M. Klaassen, *Het procesrecht en de waarheidsvinding* (preadviezen voor de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2001, p. 9-31; J.H. Crijns & P.P.J. van der Meij, ‘Over de grenzen van de materiele waarheidsvinding’, in: R.H. Haveman & H.C. Wiersinga (red.), *Langs de randen van het strafrecht*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 45-69; J.H. Crijns, ‘Een kroniek van de strafrechtelijke waarheidsvinding’, in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij & J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2008, p. 15-55.
- 10 Vgl. G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008, p. 371-375.
- 11 Zie Crijns 2008, p. 20.
- 12 Zie K. Rozemond, ‘Slappende rechters, dwalende rechtspsychologen en het hypothetische karakter van feitelijke oordelen’, *R&R* 2010, p. 39-40.
- 13 Er is hierover een stortvloed aan literatuur. Zie voor een inleiding: G.H. de Vries, ‘Wat is waarheid? Een filosofische benadering’, *Justitiële Verkenningen* 2002, nr. 2, p. 16-25.

sel aan het oordeel van de rechter onttrokken. Daarom is het waarheidsoordeel van de rechter altijd beperkt. Wel moet zijn oordeel over de tenlastelegging berusten op bewijsmateriaal, zodat kan worden aangenomen dat het onderdeel van de historische werkelijkheid dat in de tenlastelegging wordt beschreven, op waarheid berust.

Er moet van worden uitgegaan dat het resultaat van de strafrechtelijke waarheidsvinding niet betekent dat hiermee ‘de’ waarheid is gevonden

...in een complexe praktijk

Tot zover de theorie. Eenieder die beroepshalve met de strafrechtspleging in aanraking komt, weet dat de praktijk weerbarstiger is, hetgeen niet alleen *in extremis* blijkt uit de hiervoor reeds genoemde gerechtelijke dwalingen, maar ook uit de meer alledaagse praktijk van de strafrechtspleging. Het is nu eenmaal lastig de waarheid omtrent een gebeuren uit het meer of minder recente verleden met een voldoende mate van zekerheid vast te stellen wanneer de deelnemers aan dit proces van waarheidsvinding niet bij dit historisch gebeuren aanwezig zijn geweest,¹⁴ terwijl de procesdeelnemer voor wie dit mogelijk wel geldt – de verdachte – er veelal juist belang bij heeft de waarheid omtrent het gebeuren zoveel mogelijk te verhullen.¹⁵ Toch wordt van de strafrechter verwacht dat hij binnen elke concrete strafzaak tot een waarheidsoordeel komt, ongeacht of dit lastig is. De strafrechter heeft nu eenmaal de verantwoordelijkheid de onzekerheid omtrent het tenlastegelegde aan het einde van het proces te beëindigen.¹⁶ Daargelaten de mogelijkheid het tenlastegelegde partieel te bewijzen, dient hij steeds te kiezen uit twee opties: het tenlastegelegde is wettig en overtuigend bewezen dan wel het tenlastegelegde is niet bewezen. Bij het uitspreken van dit digitale oordeel heeft hij geen ruimte tot het uitdrukken van twijfel, waarschijnlijkheid of voorlopigheid. Het oordeel van de rechter dient steeds te staan als een huis en ook als zodanig te worden gepresenteerd. Om nu te zorgen dat dit huis is gebouwd op een stevig fundament in plaats van op drijfzand dient de strafrechter bij dit proces van oordeelsvorming zorgvuldig te werk te gaan. Volgens sommige critici schort het daar juist aan. In krachtige termen

wordt aan de hand van voorbeelden gesteld dat rechters soms ‘slapen’ en dat zij beslissingen nemen die niet op waarheid berusten.¹⁷

De polemiek tussen deze critici en het strafrechtelijk discours die het gevolg is geweest van deze claim¹⁸ en de eerder genoemde gerechtelijke dwalingen hebben de strafrechtjurist, zowel de wetenschapper als de praktijkjurist, weer op scherp gesteld als het gaat om het proces van waarheidsvinding. De jurist wordt niet alleen in de verdediging gedrukt, belangrijker is dat hij zich weer bewust wordt van het systeem waarin hij werkt of waarover hij publiceert. Rozemond stelt in dit verband dat nauwkeurig moet worden gekeken naar de geldende procesregels die zijn bedoeld om de strafrechtelijke waarheidsvinding een ‘zindelijk proces’ te laten zijn. Zijn stelling is dat in het geldend recht voldoende aanknopingspunten te vinden zijn om rekening te houden met de opmerkingen van critici, zonder daarbij overigens de normatieve uitgangspunten van de strafrechtelijke waarheidsvinding te laten varen.¹⁹ Dit lijkt ons een juist uitgangspunt; ‘de oorzaak van de gebreken in het proces van strafrechtelijke waarheidsvinding schuilen vermoedelijk veeleer in de wijze waarop het geldende recht wordt toegepast dan in de inhoud van dat recht.’ In het licht hiervan zal daarom aan het slot van deze bijdrage worden bezien welke mogelijkheden het geldende strafprocesrecht biedt om het proces van waarheidsvinding te verbeteren. Als gezegd beperken wij ons daarbij – mede in het licht van de overige bijdragen in dit bijzonder nummer – tot voorstellen die samenhangen met de actuele discussie betreffende het deskundigenbewijs en de wijze waarop de strafrechter daarmee omgaat.

Van de strafrechter wordt verwacht dat hij binnen elke concrete strafzaak tot een waarheidsoordeel komt, ongeacht of dit lastig is

3 Deskundigenbewijs

Binnen het in het voorgaande beschreven proces van waarheidsvinding in strafzaken wordt de rechter in toenemende mate bijgestaan door forensisch deskundigen. Hoewel de verklaringen van de verdachte en van getuigen in de praktijk nog steeds een belangrijk onderdeel van de bewijsvoering uitmaken, is deskundigenbewijs ten behoeve van de waar-

14 De getuige is, ook al was hij (veelal) bij het feit aanwezig, niet de meest betrouwbare bron om de waarheid vast te stellen. Zie M.J. Dubelaar, ‘Nullius in verba: Waarheidsvinding en getuigenverklaringen in het strafproces’, in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij & J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 95-120.

15 Een bekennende verdachte moet overigens ook met gezond wantrouwen tegemoet worden getreden. Zie bijv. de bijdrage van Horselenberg in dit bijzonder nummer: Robert Horselenberg, ‘De kwetsbare verdachte’, *Ars Aequi* juli/augustus 2010 (bijzonder nummer ‘Bewijs’), p. 509, AA20100509.

16 Zie, nogmaals, Huls 2006, die stelt dat de rechter veeleer een motiverende beslisser dan een waarheidsvinder is.

17 Zie Israëls, Van Koppen & Wagenaar 2009.

18 Zie voor deze polemiek onder meer de in de voetnoten 4 en 5 genoemde literatuur.

19 Rozemond 2010, p. 39-40 en 50-51.

heidsvinding inmiddels onmisbaar. Hoewel bij forensisch onderzoek niet zelden wordt gedacht aan het ophelderen van bewijstechnisch complexe *high profile* strafzaken, maakt de inbreng van deskundigen daarnaast ook een vast onderdeel uit van de opheldering van relatief eenvoudige, veel voorkomende strafzaken als inbraken, verkeersongevallen, handel en invoer van verdovende middelen et cetera.²⁰ Hoewel de conclusies van het forensisch onderzoek in dit type zaken veelal niet ter discussie staan, kan de complexiteit daarvan niet worden ontkend.

Deskundigenbewijs ten behoeve van de waarheidsvinding is inmiddels onmisbaar

De wet kent de term deskundigenbewijs als zodanig niet. In artikel 343 Sv wordt gesproken van een deskundigenverklaring en in artikel 344 lid 1 onder 4 Sv sprake is van een deskundigenverslag. Reijntjes meent dat de term deskundigenbewijs niet helemaal gelukkig gekozen is: 'De deskundige deelt slechts zijn kennis met de rechter, om hem in staat te stellen de ontdekte sporen op de juiste wijze te interpreteren en daaruit verantwoorde conclusies te trekken.'²¹ Het is niet de deskundige die bepaalt wat bewijs is, maar de rechter die de verklaring of het verslag van een deskundige voor het bewijs gebruikt. Wat hiervan zij, met de term deskundigenbewijs wordt in dit verband het geheel van bewijsmateriaal bedoeld dat in een deskundigenverslag of in een deskundigenverklaring tot uitdrukking is gebracht door een persoon die op grond van de wet deskundige is (art. 51i e.v. Sv). In de rechtspraak speelt het deskundigenverslag voor het bewijs overigens een grotere rol dan de tijdens het onderzoek ter terechtzitting afgelegde verklaring van de deskundige. In de eerder genoemde relatief eenvoudige strafzaken legt een deskundige veelal geen verklaring op zitting af; wanneer over de inhoud van het verslag niet wordt getwist, wordt daartoe de noodzaak niet gevoeld, wat vanuit proces-economisch perspectief begrijpelijk is. De minister van Justitie heeft aangegeven dat deze gang van zaken past binnen de heersende procestraditie.²²

Over het deskundigenbewijs in strafzaken is in het verleden al zoveel gezegd, dat in het kader van deze bijdrage daarop niet al te diep hoeft te worden ingegaan.²³ In het kort waren de belangrijkste aandachtspunten de gebrekkige, want nauwelijks bestaande, wettelijke

regeling aangaande het deskundigenbewijs en de positie van deskundigen in strafzaken in het algemeen, de problematiek van de kwaliteitsbewaking van deskundigen en de door deskundigen aangedragen informatie en de moeizame wisselwerking tussen de rechtspraak en het forensisch veld. Met de op 1 januari 2010 in werking getreden Wet deskundige in strafzaken²⁴ is gepoogd op deze kwesties een antwoord te geven. In de wet wordt vooral aandacht besteed aan de positie van de deskundige in het voorbereidend onderzoek. Diens positie in het eindonderzoek en de verhouding tot de zittingsrechter is in de wet nauwelijks verhelderd. In paragraaf 5 wordt getracht deze leemte enigszins op te vullen.

Hoe belangrijk deze wet ook moge zijn, uit het enkele optuigen van een aparte titel in het Eerste Boek van het Wetboek van Strafvordering mag niet worden afgeleid dat de deskundige ineens een veel belangrijker positie heeft verworven, of dat deskundigenbewijs in een gemiddelde strafzaak nog meer zal voorkomen of meer gewicht in de schaal zal leggen. Zo heeft Broeders in zijn bijdrage elders in dit bijzonder nummer aan de hand van het voorbeeld van tapeonderzoek de relatieve waarde van deskundigenbewijs helder gemaakt.²⁵ Voorts dient te worden bedacht dat deskundigenbewijs doorgaans slechts een aspect van het strafbare feit aan het licht kan brengen, terwijl verklaringen van verdachten en getuigen niet zelden licht kunnen werpen op de totale toedracht van het strafbare feit. Voor de *story telling* rond het tenlastegelegde feit zijn dergelijke verklaringen dan ook nog steeds onmisbaar.²⁶ Uiteraard is met die relativering evenwel niets gezegd over het belang voor de eerder genoemde kwesties oplossingen aan te dragen.

Eén van de belangrijkste problemen met betrekking tot deskundigenbewijs is het feit dat forensisch deskundigen en strafrechters elkaar slecht lijken te verstaan

4 De begrijpelijkheid van deskundigen-rapportages

Eén van de belangrijkste problemen met betrekking tot deskundigenbewijs is het feit dat forensisch deskundigen en strafrechters elkaar slecht lijken te verstaan. Hoewel kan

20 Ontwikkelingen in het materiële strafrecht hebben deels aan het (potentieel) toenemende belang van deskundigenbewijs bijgedragen. In dit verband kan worden gewezen op de rol van de statistiek bij de bepaling van de aanmerkelijke kans op het gevolg in het voorwaardelijk opzet. Zie J.A. Coster van Voorhout, 'De strafrechter, herkenning, kans en statistiek', in: M.J. Sjerps & J.A. Coster van Voorhout (red.), *Het onzekere bewijs. Gebruik van statistiek en kansberekening in het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 185-207 (i.h.b. p. 188-195).

21 J.M. Reijntjes, *Deskundigen en tegenspraak. Over het toetsen van deskundigenbewijs in strafzaken* (preadvies Nederlands-Vlaamse Vereniging voor Strafrecht), Nijmegen: WLP 2007, p. 96.

22 *Kamerstukken II 2006/07*, 31 116, nr. 3, p. 20.

23 Zie, naast vele anderen, M.J. Dubelaar en J.F. Nijboer, 'De procespositie van deskundigen eindelijk verankerd', *DD* 2008, p. 15-40 (i.h.b. p. 19-25).

24 Wet van 3 februari 2009, *Stb.* 2009, 33. Zie over de totstandkomingsgeschiedenis o.a. G. Haverkate, 'Het voorstel voor de Wet deskundige in strafzaken', *Expertise en recht* 2008, p. 17-28.

25 A.P.A. Broeders "Be-grijpt de rechter wat ik bedoel?" – over het gebruik van "logisch correcte" conclusies in het forensisch identificatieonderzoek', *Ars Aequi juli/augustus 2010* (bijzonder nummer 'Bewijs'), p. 494 AA20100494.

26 Vgl. P.J. van Koppen en H. Elffers, 'De mythe van het DNA-bewijs', *Advocatenblad* 2006, p. 609, alsmede Dubelaar 2008, p. 106.

worden vermoed dat dit tot op zekere hoogte te maken heeft met een gebrek aan kennis of onbegrip omtrent de onderscheiden verantwoordelijkheden van beide professionals – enigszins gechargeerd geformuleerd: de forensisch deskundige doet wetenschappelijk onderzoek, de strafrechter doet strafzaken af – lijkt de oorzaak veeleer te zijn gelegen in het daadwerkelijk verkeerd interpreteren van de bevindingen van de forensisch deskundige door de strafrechter. De forensisch deskundige weet, naar wij aannemen, heus dat de strafrechter vanuit zijn specifieke taak en verantwoordelijkheid tot een digitaal oordeel – bewezen of niet-bewezen – dient te komen, terwijl de strafrechter heus begrijpt dat de forensisch deskundige zich niet in vergelijkbare definitieve terminologie kan uitlaten, omdat dit naar de regelen van zijn kunst onverantwoord zou zijn. Het echte probleem lijkt veeleer te bestaan in het feit dat de strafrechter niet altijd even goed uit de voeten kan met de bevindingen van de deskundige en met de wijze waarop deze zijn bevindingen aan hem rapporteert.²⁷ Hier dienen twee scenario's zich aan: ofwel de rechter begrijpt daadwerkelijk niet wat de deskundige hem rapporteert, ofwel de rechter meent te begrijpen wat de deskundige hem rapporteert, maar interpreteert de conclusies van het deskundigenverslag in feite verkeerd.²⁸ Uit het experimentele onderzoek van De Keijser e.a. blijkt dat onbegrip of vermeend begrip van rapportages van deskundigen geen uitzondering zijn. Rechters blijken conclusies in deskundigenrapportages veelal niet goed te begrijpen wanneer deze in logisch correcte modus zijn geformuleerd. De zorgwekkendheid van deze bevinding wordt vervolgens nog eens versterkt door het feit dat uit het onderzoek van De Keijser e.a. voorts naar voren komt dat ook de tweede mogelijkheid zich in de praktijk geregeld voordoet. Niet zelden menen rechters en advocaten de conclusies van de deskundigenrapportages juist te interpreteren, terwijl dit in werkelijkheid niet het geval is. Waar het gaat om deskundigenrapportages schuilt derhalve onder juristen een duidelijk verschil tussen feitelijk begrip en vermeend begrip.²⁹ Tijdens de parlementaire behandeling van de Wet deskundige in strafzaken is door de minister van Justitie de voorgaande problematiek erkend. Naar zijn mening ligt de oplossing ervoor in 'enerzijds duidelijke rapportage van de deskundige en anderzijds het bevorderen van vaardigheden van rechters om de

inhoud van de deskundigenrapportage op hun waarde te schatten.' De wijze waarop dat moet geschieden, blijft in het midden. Tegelijkertijd wijst de minister er wel op dat het project PROMIS (Project Motiveringsverbetering in Strafvonnissen)³⁰ rechters uitdaagt 'beter inzicht te geven in de gedachtegang die tot zijn oordeel heeft geleid'. Hieruit vloeit volgens de minister voort dat wanneer het deskundigenverslag tot discussie heeft geleid tussen de officier van justitie en de verdediging, 'de rechter in zijn vonnis een overweging [daar]aan [zal] wijden',³¹ hetgeen de inzichtelijkheid van de gedachtegang van de rechter kan verhelderen en daarmee het antwoord op de vraag of de rechter het deskundigenverslag op de juiste wijze heeft geïnterpreteerd. Hierbij moet overigens worden opgemerkt dat de rechter alleen dan verplicht is die overweging in het vonnis op te nemen wanneer hij daartoe expliciet is uitgelokt door een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt van de zijde van de verdediging of het Openbaar Ministerie (art. 359 lid 2, 2^e volzin Sv).³² Deze responsieplicht draagt zonder meer bij aan de inzichtelijkheid van de wijze waarop de rechter het deskundigenverslag ter hand neemt. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat de in het onderzoek van De Keijser e.a. gesignaleerde problematiek hiermee niet daadwerkelijk wordt aangepakt. De uitlatingen van de minister betreffen immers vooral het debat tussen de procesdeelnemers, niet zozeer het debat tussen de rechter en de deskundige. De eventuele spraakverwarring tussen hen beide wordt door extra motivering dan ook geenszins opgelost.

Niet zelden menen rechters en advocaten de conclusies van de deskundigenrapportages juist te interpreteren, terwijl dit in werkelijkheid niet het geval is

Uit de parlementaire geschiedenis valt wel af te leiden dat van de deskundige het nodige wordt gevraagd om het debat met de rechter beter gestalte te doen krijgen. Artikel 51i lid 3 Sv bepaalt dat de deskundige volledig, naar waarheid en naar beste inzicht verslag moet uitbrengen. Uit deze criteria valt af te leiden dat de deskundige 'deugdelijke en betrouwbare resultaten moet produceren. Het verslag dient aanknopingspunten te bevatten voor verificatie en falsificatie; welke methode is gebruikt en hoe betrouwbaar is deze?'³³ Hiermee worden aan de deskundige richtsnoe-

27 Dit betreft overigens niet alleen weinig voorkomende, zeer specialistische deskundigenrapportages, ook rapportages van deskundigen die in strafzaken geregeld voorkomen, zoals gedragskundige rapportages, kunnen tot verwarring leiden. De minister van Justitie heeft aangegeven dat in het kader van verbeterprogramma's bij het NFI en het NIFP ook aan de juridische context, waarin verslag wordt gelegd, aandacht wordt besteed. Zie *Kamerstukken II 2007/08*, 31 116, nr. 6, p. 4.

28 Overigens kan worden verondersteld dat er ook wel degelijk een zekere mate van onbegrip aan de kant van de deskundige bestaat waar het gaat om de juridische kant van de zaak. Zo hebben deskundigen niet zelden onvoldoende kennis van de leerstukken van materieel strafrecht, zoals opzet en schuld. Zie Rozemond 2010, p. 44-48.

29 Zie De Keijser e.a. 2009, p. 65-66.

30 Zie daarover W.M.B. Dreissen, 'Promis. Over de nieuwe wijze van bewijsmotivering en de rol van de Hoge Raad', *DD 2008*, p. 356-373.

31 *Kamerstukken II 2007/08*, 31 116, nr. 6, p. 7. Zie ook *Handelingen II 9 april 2008*, nr. 74, p. 5232 en Dubelaar en Nijboer 2008, p. 36-37.

32 Zie C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer (red.), *Tekst & Commentaar Strafverordering*, Deventer: Kluwer 2009, aant. 5d bij art. 359.

33 *Kamerstukken II 2006/07*, 31 116, nr. 3, p. 17, 19.

ren gegeven die het debat in de rechtszaal mogelijk moeten maken en moeten leiden tot een juiste interpretatie door de rechter van hetgeen de deskundige hem rapporteert. Van de deskundige wordt extra inspanning ‘verwacht om te bewerkstelligen dat zijn bevindingen op de juiste wijze en tegen de juiste achtergrond kunnen worden beoordeeld.’³⁴ Van de rechter wordt ook een ‘soms forse’ inspanning verwacht om de inhoud van het deskundigenverslag te begrijpen en op de juiste wijze te interpreteren en in zijn vonnis te verwerken. De inspanning van de rechter blijkt vooral gericht te moeten zijn op de inhoud van de beslissing en de kwaliteit van de motivering. Over het daadwerkelijke contact tussen de rechter en de deskundige wordt weinig meer gesteld dan dat het aan de rechter is om te beslissen de deskundige op zitting te horen.³⁵

Het voorgaande roept het beeld op dat de communicatie tussen rechter en deskundige de nodige verbetering behoeft, een constatering die allesbehalve nieuw maar blijkbaar nog steeds actueel is

5 Verbetering van het debat tussen de rechter en de deskundige

Drie mogelijkheden

Het voorgaande roept het beeld op dat de communicatie tussen rechter en deskundige de nodige verbetering behoeft, een constatering die allesbehalve nieuw maar blijkbaar nog steeds actueel is. Een dergelijke verbetering kan in verschillende stadia van het strafproces worden gerealiseerd, waarbij achtereenvolgens kan worden gedacht aan: 1) de informatievoorziening door de deskundige aan de procesdeelnemers door middel van zijn rapportage; 2) het debat over deze rapportage tijdens het onderzoek ter terechtzitting; en 3) de informatievoorziening door de rechter aan de procesdeelnemers langs de weg van het vonnis. Uit het voorgaande blijkt dat bij de totstandkoming van de Wet deskundige in strafzaken de aandacht met name is uitgegaan naar de eerste en de derde mogelijkheid. In het navolgende wordt bezien binnen welke van deze drie mogelijkheden nog de nodige winst valt te boeken.

Aan het eerste aspect, de informatievoorziening door de forensisch deskundige aan de rechter door middel van zijn rapportage, is in de loop der jaren zoals reeds gezegd al de nodige aandacht besteed. Hierbij is met name de vraag bekeken hoe de bevindingen van het onderzoek (ook voor leken als de procesdeelnemers) helder kunnen worden gepresenteerd, zonder dat de juistheid daarvan uit wetenschappelijk oogpunt geweld wordt aangedaan. Hoewel op zichzelf mag worden verwacht dat de toegenomen aandacht voor de wijze waarop deskundigen hun bevindingen aan de procesdeelnemers presenteren er uiteindelijk toe leidt dat de communicatie tussen rechter en deskundige per saldo verbetert, blijkt uit het eerdergenoemde onderzoek van De Keijser e.a. dat de begrijpelijkheid van forensische rapportages voor juristen nog immer een punt van zorg is. Tegelijkertijd dringt de vraag zich op hoeveel winst op dit vlak nog is te boeken. Het blijft een feit dat deskundigen en juristen nu eenmaal een andere taal spreken en dat deskundigen niet of slechts tot op zekere hoogte water bij de wijn kunnen doen waar het gaat om het simplificeren van hun conclusies, waardoor mag worden verwacht dat juristen moeite zullen blijven houden rapportages correct te interpreteren. De nodige voorlichting aan en scholing van rechters ten aanzien van het correct interpreteren van deskundigenrapportages zal zonder meer vruchten afwerpen, maar de verwachtingen daaromtrent moeten, zeker op korte termijn, niet worden overschat. Een voortschrijdend inzicht van de strafrechter in de betekenis van het deskundigenbewijs wordt bijvoorbeeld gehinderd door de grote diversiteit van forensische expertisegebieden en door de omstandigheid dat de forensische expertisegebieden steeds specialistischer worden. Voor juristen wordt het mede daardoor steeds lastiger rapportages in al hun finesses te doorgronden, zonder nadere toelichting door de deskundige die de rapportage heeft opgesteld.

Voor juristen wordt het steeds lastiger rapportages in al hun finesses te doorgronden, zonder nadere toelichting door de deskundige die de rapportage heeft opgesteld

Zoals in het voorgaande al kort naar voren kwam, zal ook het als derde genoemde aspect – de verbetering van de informatievoorziening door de rechter langs de weg van het vonnis –

³⁴ Kamerstukken II 2006/07, 31 116, nr. 3, p. 18.

³⁵ Kamerstukken II 2006/07, 31 116, nr. 3, p. 17, 19.

slechts beperkt soelaas kunnen bieden bij de verbetering van de communicatie tussen de rechter en de deskundige. Het belang van goede motivering van de beslissingen van de rechter in het vonnis staat buiten kijf, het nadeel van een al te grote nadruk op communicatie langs de weg van het vonnis, is evenwel dat daarmee geen daadwerkelijk debat tussen rechter en deskundige tot stand komt. De deskundige achterhaalt de uitleg die de rechter aan zijn verslag heeft gegeven pas nadat het vonnis is gewezen en op dat moment is te laat om onmiddellijk op foutieve interpretaties door de rechter te reageren. De deskundige kan in dat geval hoogstens zijn bezwaren tegen de verkeerde interpretatie van zijn onderzoek kenbaar maken aan de verdediging of aan de advocaat-generaal die het hoger beroep in de strafzaak behandelt. Dat moet hij gelet op de beroepstermijn wel tijdig doen. Dit is gezien het belang dat aan het proces van waarheidsvinding toekomt, geen goede zaak, nog daargelaten dat de meer principiële vraag kan worden opgeworpen in hoeverre het op de weg van de deskundige ligt langs de weg van de procespartijen rechtsmiddelen uit te lokken.

Om communicatieproblemen tussen de rechter en de deskundige te voorkomen, dient het debat tussen de rechter en de deskundige zonder meer vooraf te gaan aan het wijzen van het vonnis

Om communicatieproblemen tussen de rechter en de deskundige te voorkomen, dient het debat tussen de rechter en de deskundige zonder meer vooraf te gaan aan het wijzen van het vonnis. Het onderzoek ter terechtzitting biedt hiervoor – althans in theorie – de uitgelezen mogelijkheid. Het lijkt dan ook alleszins aangewezen de deskundige vaker dan nu gebeurt op te roepen aldaar te verschijnen om de methodiek en de conclusies van zijn onderzoek nader toe te lichten. De taak de deskundige op te roepen is in beginsel opgedragen aan de officier van justitie (art. 260 lid 1 Sv). Daarnaast kunnen de verdachte en de voorzitter van de rechtbank de officier van justitie verzoeken respectievelijk bevelen de deskundige op te roepen (art. 263 lid 1 en 4 Sv). Overeenkomstig artikel 287 lid 3 jo. 299 Sv kan de rechtbank de oproeping

of hernieuwde oproeping van de deskundige gelasten wanneer blijkt dat hij niet op het onderzoek ter terechtzitting is verschenen. Voorts kan de rechter op grond van artikel 51m Sv de deskundige ambtshalve dagvaarden voor verhoor en hem zo nodig bevelen te verschijnen. Met deze bepaling wordt de verantwoordelijkheid van de rechter voor de volledigheid van het onderzoek tot uitdrukking gebracht.³⁶ Uit artikel 51m lid 1 Sv volgt evenwel geen verplichting tot het ambtshalve horen van de deskundige tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Dat valt te billijken, maar daar kan tegenover worden gesteld dat een deskundige niettemin zoveel als nodig op zitting moet worden gehoord.³⁷ En dat blijkt nodig! Van Koppen stelde in zijn oratie uit 2004 in dit verband: ‘De communicatie kan goed mislopen, maar kan ook praktisch worden opgelost door de tijd te nemen. Alles in mijn vak kan aan ontwikkelde leken worden uitgelegd, hoewel sommige onderwerpen wat meer tijd vergen dan andere. Communicatieproblemen ontstaan veelal doordat de rechter op hete kolen zit en tegenwoordig productie moet draaien.’³⁸

Het wettelijk stelsel biedt voldoende mogelijkheden om deskundigen op zitting te horen, maar de rechtspraak is op dit punt weerbarstig

Deze observatie van Van Koppen dateert weliswaar uit 2004, maar is nog onverminderd actueel. Op grond van het voorgaande moet dan ook worden vastgesteld dat het wettelijk stelsel voldoende mogelijkheden biedt om deskundigen op zitting te horen, maar dat de rechtspraak op dit punt weerbarstig is: het uitgebreid horen van deskundigen komt al snel op gespannen voet te staan met strak ingeplande zittingen, overvolle zittingsroosters en andere praktische (waaronder niet in de laatste plaats ook financiële) bezwaren. Toch kan men zich afvragen of in geval van een door een deskundige opgemaakt verslag, dat voor het bewijs kan worden gebruikt, de rechter er niet verstandig aan doet de deskundige op zitting te horen. Dat is immers het moment bij uitstek waarop de deskundige de conclusies van zijn rapportage zo nodig nader kan verhelderen en de procesdeelnemers, waaronder niet in de laatste plaats de rechter, de deskundige dienaangaande kunnen bevragen.

³⁶ Zie Cleiren & Nijboer 2009, aant. 1 bij art. 51m.

³⁷ Overigens kunnen de officier van justitie en de verdachte de rechter vorderen resp. verzoeken de deskundige te horen. Onduidelijk is op welke gronden de rechter een dergelijk verzoek moet beoordelen; de minister heeft de rechter hierin vrij gelaten. Zie *Kamerstukken II* 2006/07, 31 116, nr. 3, p. 19-20.

³⁸ Van Koppen 2004, p. 39-40.

Verbetering van het debat tijdens het onderzoek ter terechtzitting

Nu kan de vraag worden gesteld wat precies moet worden verstaan onder het horen van de deskundige. Dit kan een vrij passieve aangelegenheid zijn: de deskundige heeft voorafgaand aan de zitting een rapportage opgesteld, waarvan alle procesdeelnemers voorafgaand aan de zitting kennis hebben kunnen nemen en tijdens de zitting houdt hij zich beschikbaar om daarover te worden ondervraagd. Soms is de rapportage dan al met de verdachte doorgenomen en hebben ook de andere procesdeelnemers de gelegenheid gehad om vragen te stellen. Dat kan ertoe leiden dat de rechter aan de deskundige weinig meer vraagt dan of deze nog iets aan zijn verslag heeft toe te voegen. Een ietwat assertieve deskundige zal de bevindingen van zijn verslag bij die gelegenheid kunnen herhalen en de mogelijke pijnpunten kunnen benadrukken, maar wanneer hij daartoe niet expliciet wordt uitgenodigd, is het niet ondenkbaar dat het verhoor van de deskundige, hoewel formeel aan de orde, materieel vrij weinig om het lijf heeft.

De hiervoor geschetste gang van zaken lijkt ons niet de juiste manier van verhoor van een deskundige. Onder een dergelijk verhoor zouden wij eerder willen verstaan een, op de wijze zoals in de wet (art. 292 jo. art. 299 Sv) is geregeld, debat tussen de rechter, de andere procesdeelnemers en de aanwezige deskundige(n) over de conclusies van het rapport en de methodiek van het daaraan voorafgaande onderzoek door de deskundige. In een debat worden visies, in dit geval de visies zoals verwoord in het rapport van de deskundige, gepresenteerd en bevraagd. We mogen ervan uitgaan dat zeker van de zijde van de verdediging scherpe vragen worden geformuleerd om de deskundige uit te dagen te verantwoorden wat hij in zijn rapportage heeft neergelegd en welke conclusies daaruit wel en niet kunnen worden getrokken. Van de deskundige kan op zijn beurt een assertieve houding worden gevergd,³⁹ die er onder andere in kan bestaan dat hij ingrijpt als hij merkt dat (één van) de procesdeelnemers, in het bijzonder de rechter, zijn conclusies verkeerd of onvolledig interpreteert of waardeert. Volgens ons zou deze assertieve houding uit de motiveringsverplichting ex artikel 511 lid 1 Sv kunnen worden afgeleid: het is namelijk op basis van deze argumenten dat de rechter al dan niet veel (bewijs)waarde hecht aan het rapport,⁴⁰ maar ook daadwerkelijk leert wat de deskundige bedoeld heeft met zijn rapport te zeggen. Het lijkt ons bij uitstek de taak van

de deskundige de rechter te wijzen op mogelijke foutieve interpretaties van het verslag. Tegelijkertijd mag van de rechter worden gevergd dat hij de deskundige zoveel mogelijk ruimte geeft zijn verhaal te doen en zijn verslag te expliciteren. Het valt te verwachten dat hiermee de kans op foutieve interpretatie door de rechter afneemt.

Een dergelijke assertieve houding van de deskundige vereist mogelijk een zekere omslag in de attitude die de forensisch deskundige ten opzichte van de strafrechtspleging in het algemeen en de strafrechter in het bijzonder aanneemt. Hij dient zich niet (langer) op te stellen als de derde die, te hulp geroepen door (één van) de procesdeelnemers, zijn conclusies presenteert in een wetenschappelijk verantwoorde deskundigenrapportage om vervolgens min of meer lijdelijk af te wachten wat de hoofdrolspelers binnen het strafproces daarmee doen. Hij dient zich daarnaast – binnen de grenzen van zijn mogelijkheden – ook verantwoordelijk te voelen voor dit vervolgetraject. Wanneer de deskundige bemerkt dat op onverantwoorde wijze wordt of dreigt te worden omgegaan met zijn rapportage, dient hij hiervoor actief aandacht te vragen en te pogen (verdere) schade te voorkomen. Een dergelijke assertieve houding van de deskundige is te meer geboden nu uit het in het voorgaande besproken onderzoek van De Keijser e.a. mede naar voren komt dat procesdeelnemers veelal in de veronderstelling verkeren dat zij deskundigenrapportages wel degelijk correct interpreteren, terwijl dit lang niet altijd het geval is, ook wanneer het rapportages betreft die niet zelden in een straf dossier zijn opgenomen.

Wanneer de deskundige bemerkt dat op onverantwoorde wijze wordt of dreigt te worden omgegaan met zijn rapportage, dient hij hiervoor actief aandacht te vragen en te pogen (verdere) schade te voorkomen

Wat van de rechter nog meer mag worden gevergd in het debat met de deskundige tijdens het onderzoek ter terechtzitting, is minder eenvoudig. Aan de ene kant zou van hem een zo open mogelijke houding kunnen worden verwacht. Een dergelijke attitude betekent dat hij de bevindingen van het rapport op een opbouwend-kritische wijze met de deskundige

³⁹ Zie P.J. van Koppen, 'De psycholoog en het deskundigenbewijs', in: P.J. van Koppen e.a. (red.), *Reizen met mijn rechter. Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 420-421.

⁴⁰ Corstens 2008, p. 614.

bespreekt. In het stellen van vragen en het maken van opmerkingen zou de deskundige namelijk kunnen bemerken of de rechter het rapport begrepen heeft. Juist door middel van het stellen van zoveel mogelijk, of althans zo gedetailleerd mogelijke, vragen over het rapport kan zich een daadwerkelijk debat tussen de rechter en de deskundige ontwikkelen, waardoor het begrip van de rechter in het rapport kan worden vergroot. Een vraag is evenwel hoever de rechter mag gaan in het interpreteren van het rapport, door het maken van opmerkingen daarover. Het gevaar bestaat immers dat de rechter in dat geval een voorschot op de eindbeslissing neemt of althans die suggestie wekt. Daarmee zou hij de schijn van vooringenomenheid kunnen wekken, met alle procesrisico's (tot wraking toe) van dien. De Wet deskundige in strafzaken is op dit laatste punt onduidelijk. Hoever mag een rechter gaan in het verhoor van de deskundige? Wanneer de waarheidsvinding wordt gediend bij een interpretatie van het rapport, waarmee een voorschot wordt genomen op een deel van de beslissing, behoren andere procesbeginselen, waaronder niet in de laatste plaats de onschuldpresumptie, dan te wijken? Dat lijkt ons een weinig aantrekkelijk uitgangspunt.

Een open en kritisch debat tussen de deskundige, de rechter en de andere procesdeelnemers kan bevorderlijk zijn voor de kwaliteit van de strafrechtelijke waarheidsvinding

Tegelijkertijd staat het voorschrift van artikel 271 lid 2 Sv niet in de weg aan het door de rechter uiten van een zeker beeld van de zaak, al zal dat altijd op 'gepaste wijze' (lees: met een slag om de arm) dienen te geschieden.⁴¹ Bedacht dient te worden dat een dergelijke houding van de rechter recht doet aan zijn rol als actieve rechter, die hij in beginsel in ons gematigd adversaire strafproces behoort te spelen. De verdediging kan deze rol van de rechter benutten door de deskundige krachtiger vragen te stellen of de visie van de rechter

(of de officier van justitie) aan de kaak te stellen en zo proberen de rechter te bewegen van zijn (schijnbaar) vooringenomen standpunt af te stappen.⁴² Dat kan de kwaliteit van het debat bevorderen en zou daarmee – naar wij hopen – kunnen bijdragen aan een beter begrip van de deskundigenrapportage.

6 Tot slot

Zoals in de inleiding werd besproken, is het proces van bewijswaardering één van de meest complexe en heikele aangelegenheden binnen het proces van oordeelsvorming door de strafrechter. Dit zal altijd zo blijven, nu de complexiteit van dit proces als het ware in de aard van deze activiteit ligt besloten. Dit neemt niet weg dat pogingen kunnen worden gedaan het proces van bewijswaardering van de nodige mystificaties te ontdoen. De vraag waarom de rechter de ene getuige wel gelooft en de andere niet, zal nooit volledig kunnen worden beantwoord. In deze bijdrage hebben wij geprobeerd te betogen dat dit laatste niet zonder meer hoeft op te gaan voor de vraag hoe de rechter de conclusies van een deskundigenrapportage interpreteert. De rechter of één van de andere procesdeelnemers schakelt de deskundige in omdat hij onvoldoende kennis heeft de waarheid omtrent een bepaald aspect van het strafbaar feit op te helderen. Het is – zeker tegen de achtergrond van de eerdergenoemde deskundigenparadox – dan ook zonder meer aangewezen dat de rechter vervolgens de expertise van deze deskundige ten volle benut door hem ook tijdens het onderzoek ter terechtzitting te raadplegen en bij die gelegenheid te toetsen of hij de conclusies van de door de deskundige opgestelde rapportage daadwerkelijk correct interpreteert. Bijkomend voordeel van een dergelijke actieve houding van de rechter is dat daardoor wellicht ook de deskundige wordt uitgenodigd een meer assertieve houding aan te nemen als de procesdeelnemers met de conclusies van zijn rapportage aan de haal dreigen te gaan. Een dergelijk open en kritisch debat tussen de deskundige, de rechter en de andere procesdeelnemers zal de nodige kostbare zittingscapaciteit in beslag nemen, maar kan in ruil daarvoor bevorderlijk zijn voor de kwaliteit van de strafrechtelijke waarheidsvinding.

⁴¹ Zie Cleiren & Nijboer 2009, aant. 4 bij art. 271.

⁴² Zie in algemene zin J.M. Reijntjes, *Minkenhof's Nederlandse Strafvordering*, Deventer: Kluwer 2009, p. 66.